Dobbelttydninger og »tilpasningsnavne«

Af C. WASSMANN

I. *Hrolf Krake og Vögg.*

A. *Stigetræet.*

Den berømteste beretning om en navnegivning på dansk grund er fortællingen om, hvorledes Hrolf Krake fik sit tilnavn. Hos Saxo finder vi den i dens kendteste form:

Dér berettes om Viggo, der efter at være stedet for kongen kigger og kigger uden at sige noget for så endelig på kongens spørgsmål om, hvad han forundredes over, at udbryde: »At han forundredes over, hvad det var for en »Krage«, han stededes for, idet han herved hentydede til kongens *høje* vækst«. (Olriks oversættelse).

Saxo nævner, at der var tale om en spøg, at »Krage« på dansk betød en stamme med stynede grene, »hvorpå man kan stige *opad*, idet man søger fodfæste på de afkortede sideskud, ligesom på en trappe-(stige)'s trin, og lidt efter lidt kravler til vejrs, indtil man er nået så højt, som man ønsker«. Ved opslagning i »Danmarks gamle Personnavne« konstateres det, at den i sin tid herskende anskuelse, at kongens navn havde forbindelse med fuglenavnet en krage, nu helt er forsvundet. Derimod fastholdes forklaringen fra Olrik (Heltedigtning I, s. 184), at krake kan betyde noget nedsættende, »en lille kraftløs skikkelse, en vantrevning«, og der henvises til Hrólfs saga Kraka, s. 84, hvor Vögg kalder sin herre for en lille »Kraki«. Den islandske saga synes ikke at være overvældende begejstret for heltekongens ydre!

Der kan derfor konstateres en ligefrem modsætning mellem de to beretninger; det ene sted er kongen høj, det andet sted lille. Hos Saxo er Viggo ret imponeret og rosende, hos sagaforfatteren skuffet og en smule spottende. Man begriber ikke, at hans kritik blev godt optaget, endsige belønnet.

Kraki kan imidlertid iflg. dr. N. Cl. Lukmans disputats om Hunnerkongerne (Skjoldunge und Skilfinge 1943) være en herskertitel, som står i forbindelse med chacan og muligvis er fremkommet i hunnertiden, hvor man møder et lignende sagn om Wacho og Rodolphus chaganus. I 839 omtaler desuden svenske udsendinge deres chaganus, og der er mulighed for, at dette på nordisk grund svarer til »Hagen«. Saxo erklærer jo, at der var tale om en spøg, og spilles der – ham uafvidende

– på en lydlig lighed med en gammel herskertitel, kommer der nogenlunde god overensstemmelse i stand mellem de to beretninger. Blot forekommer Vöggs ytring én at være lovlig uærbødig, og sagaens »lille« skurrer også fælt i ørerne, selvom man nu fatter, at der også kan være smiger i hans udtalelse! For vor store middelalderskribent har »kraki« nok kun været en hentydning til kongens lange og høje (smækre) skikkelse og en ganske fiks bemærkning til en regerende fyrste, ved hvis hjælp man stiger til vejs i samfundet, »så højt som man ønsker«. På *den* måde kan selv en *konge* finde sig i at blive kaldt et stigetræ (krage).

B. *Tålmod.*

I den danske oversættelse af Dæmesaga (63 Fabel udg. fra 1665) hedder det om Hrolf: »den beste iblandt alle Konger / aff Rundhed / Styrcke / og Ydmyghed«. Foruden gavmildheden (rundheden) prises altså hans tapperhed (lat. fortitudo) og tilmed hans ydmyghed. (I den latinske gengivelse står »humilitatem celeberrimus«, i noten »humanitatem«! Det er typisk nok, at oversætteren fra 17. årh. har erstattet den kristne dyd »humilitas« med det af *hans* samtid langt mere agtede »humanitas«. Han er klar over, at der er tale om en *god* egenskab hos kongen). Det er den sidstnævnte egenskab, som særlig må fremhæves som en mærkelig foreteelse hos en hersker, men så karakteristisk, at den vakte anerkendelse selv hos den kristne vikingekonge Oluf den Hellige! Der var ingen, han hellere ville ligne. Hrolf var, skønt hedning, meget nær ved at besidde en af de kristne hoveddyder *humilitas*. Det lille sagnstykke indledes netop med dette. Hrolf Krake er »agiætastur allra Konga / ad Millde / frækleik og lytelæte«. Der er derfor tale om egenskaben litilæte (beskedenhed). Efter den optakt er det umuligt, at Vögg skulle anse kongen for en »vantrevning«, således som Olrik mener. (Tilnavnet Kraki Olrik I, s. 184–187). I Hrólfssaga siger Vögg ganske vist, at kongen er »tyndladen« og en krake af udseende; men de islandske skribenter har dog kun »ung af alder og slank af vækst« (Olrik I, s. 185). Edda 81 har det bekendte udbrud: »nu sitr hér i hásæti kraki einn litill«. Her ligger det pudsige moment. Kongen har virkelig været høj og slank og lignet et stigetræ; udtalelsen, som tilsyneladende kun gælder det ydre og kongens ungdom, går også på det indre ved henvisning til fyrstens særprægede karakter, hans lytelæte (litilæte) eller tålmod. Saxo har ved sin forklarende tilføjelse ganske ændret pointen i den oprindelige vittighed. Den loyale og fyrstetro

forfatter havde ingensomhelst brug for Hrolfs »humilitas«, der stemte så slet med hans begreber om kongelig myndighed! Til gengæld fik Viggo en guldring og siden endnu een, da han sørgede for at lade den usmykkede venstre arm »skamme sig« over sin nøgenhed. Dette har Islænderne ikke noget om; hos dem var Vögg meget glad for sin *ene* ring; fortællingen hos Saxo med de to guldringe er sikkert lånt fra beretningen om Gave-Ræv. Men ved at betone gavmildheden så stærkt har han nået at skabe et for alle tider uforgængeligt billede af en rask og djærv hofmand og en nådig fyrste. Tålmodigheden er derimod næsten forsvundet og omtales kun i den lille scene i Adils hal, og så er kongens yndlingsdyd endda nærmest fortolket som udholdenhed, bl. a. til at udholde hede!

C. *Den unge fyrste.*

Vi er ikke helt færdige endnu efter konstateringen af kongens længde (kraki) og egenskaben tålmod (litilæte). Den berømte guldkending »Kraka barr« viser, at man må have sat navnet i forbindelse med grantræet. Når eddaudgaven af 1665 derfor oversætter »Kraka Nokur Lytell« med exiguus pusio, tænkes der ikke blot på kongens ungdom, selvom der i noterne står adolescentulus. Man har vist lov til at gætte på, at det virkelig sættes i forbindelse med begrebet et træ, idet Hrolf iflg. sin uægte byrd kan betragtes som sideskud på en gammel, ædel stamme. Vögg ser da et lille ungt og ubetydeligt sideskud rage ud fra det store højsæde! Men der kan vist udledes mere endnu. Adolescentulus betegner alderen 13–20, medens pusio angiver et rent barn. På græsk gengives pusio med paidarion iflg. et gammelt græsk lexikon; exiguus pusio er da noget endnu mindre og må slet og ret have betydningen: et svøbelsesbarn, et lille nor! Udlægningen svøbelsesbarn bliver endnu mere sandsynlig, når man tager i betragtning, at selve »faderens« navn kan opfattes som *vuggebarnet!* Hos Islænderne kaldes Vögg for Vöggr, et ord som må stå verbet vagga meget nær. Vigfusson mener, at vöggr fra først af har betydet et vuggebarn; man kan nemlig på Island finde den ordsprogsagtige vending: »litlu verðr vöggr feginn« (der skal kun lidt til at fornøje børn). Fra 9. årh. kendes en Þórðr vögguðr (Olrik I, 142). Men derved er det tillige klart, at også kongen har kendt dobbelttydningernes ædle kunst og i mindeværdige ord har sagt sit »tak i lige måde«, da han ser Vöggs barnlige fryd over guldringen. Der er både smeld og snert i slutningsrepliken, når kongen i

Dæmesaga slutter med det veloverlagte ordsprog: Litlu werdur Wöggur Feigenn«. (Udg. 1665). Også Vögg må betegnes som en barnlig sjæl, nok så barnlig som kongen.

D. »*Kraki og Vögg*«.

Til slut et sidste forsøg på at aflokke fortællingen en af dens mange spidsfindigheder og en historisk placering af sagnet.

På latin gengives Vöggr med Wacho i den udenlandske beretning; det må vel svare til det oldnordiske vakr = hest. Er vakr det samme som vallak (eqvus castratus) er der snarest draget en sammenligning mellem det kappede stigetræ og den kastrerede hest. Vögg er dog måske at opfatte som »den i sin gang vuggende«, ɔ: den, der går ligesom et spædbarn eller en stolprende hest; men kraki kan også betyde en *stolpe* på Islandsk og passer på svøbelsesbarnet, som er hæmmet på hænder og fødder (altså: svøbelsesbarnet, »den lille stolpe« sat i modsætning til »den stolprende«). Vigfusson angiver i sit lexikon, at »vakr is used of an ambling palfrey, a horse which moves the legs on each side together«. Hestenavnet må siges at være sikret. Så må Saxos Viggo komme af oldnordisk viggr, der også betyder en hest. (»Viggo« er i Danmarks gamle Personnavne opfattet som sidestykke til ældre d. og sv. Vigge, imidlertid kan der peges på Saxos særegne »latiniseringsmetode« ang. navne jvf. D. St. 1929, s. 72. Et mytologisk mandsnavn Viggr kendes også fra Vestnordisk).

Dr. Lukman antager nu ligefrem i sin bekendte disputats, at Rodolphus chaganus og Hrolf er identiske personer. Heri får han støtte af professor L. L. Hammerich, som på 11. nordiske folkelivs- og folkemindeforskermøde i Odense 1952 udtalte: »Jeg indrømmer, at jeg tror, det er rigtigt, at Beowulfdigtningens navn på den danske kongeborg Heorot er identisk med navnet på hunnerborgen Herta ved Donau, at Rolf Krake er Rodolphus chaganus, at Vöggr er Wacho og hele komplekset af sagn om Lejre ... som kerne har Herulerberetningen om deres heruliske herlighedstid«. – Den overalt optrædende tendens til dobbelttydigheder får en dog snarere til at antage, at der er tale om to omtrent samtidige herskerpersonligheder, begge fra o. 500 (Herulerkongen dør lidt før, i 490'erne). Identiske er de næppe: dertil er deres skæbne for forskellig, ligesom også Rodolphus' død er en helt anden end den, der bliver den nordiske heltekonge til del. Sagntraditionen har vel overført sagnet på den langt mere bekendte Hrolf Krake, og

den virkelige begivenhed har da haft sin historiske skueplads i Donauegnene. At Viggo/Vögg skulle have haft kendskab til begivenheden og *derefter* forsøgt sin lykke er ikke tænkeligt. Derimod godtgør den forbindelse, der har været mellem Herulerne og Norden, at sagnet absolut må siges at vedrøre den nordiske historie. Dr. Lukman har sikkert ret i, at udvandrede Heruler har bragt den hertil, omend han kun regner med een fyrste med navnet »Rolf«. – Efter alt dette er det vist muligt at gøre sig forklarligt, hvorfor kong Hrolf blev så begejstret for navnet. Den tilsyneladende så ringeagtende betegnelse »kraki einn litill« er i virkeligheden meget velturneret; der ligger noget næsten kærtegnende i litill, som antyder, at Hrolf er et *gudebarn!* (Jvf. kongebetegnelser som »Barn«, »Skotkonung« og »Lam« og sagnet om Hrolfs forfader *Skjold.).* Stigetræet var altså udgangspunktet for vitsen med alle de hentydninger og »bitydninger«, som nu kan lægges deri. »Gudeynglingen« er blot så fint antydet, at det har undsluppet forskernes granskningsforsøg gennem århundreder; men det har straks kunnet fattes af kongen og hans omgivelser. At kæmperne har skogret af grin, er vist et faktum!

I raffineret indviklethed er spøgen næsten enestående, men stemmer (som det vil ses af det flg.) ganske udmærket med oldtidens tankegang.

II. *Hjarvard og Bjarke.*

Bjarkemål har nogle meget berømte linier, som altid har fyldt både lærde og ulærde med æstetisk begejstring. Henimod slutningen af digtet erklærer Bjarke: »Si *potero* horrendum Friggæ spectare maritum, quantumque sit tectus et altum flectat equum, Letra nequaquam sospes *abibit;* fas est belligerum prosternere divum«. Ifl. Olrik: »*Fik* jeg nu at skue Frigges husbonde skjoldets raske svinger og Sleipners rytter, så ej med livet slap han fra Lejre, hævn over *kampas* kræved da Bjarke«. (Danm. Heltedigtn. I, s. 58).

1) Det er mærkeligt, at der står *indikativ* og ikke konjunktiv, så oversættelsen i *datid* er næppe rigtig, der er ikke antydning af irrealis i sætningen, der tværtimod giver udtryk for størst mulig vished. Jvf. Hauberg § 265: »Staar Hovedsætningens Verbum i Futurum, og meddeler Bisætningen en Handling, der er samtidig med Hovedsætningens, sættes også Bisætningens Verbum i Futur. Dansk har Nutid«. Eks. Faciam, ut potero (jeg skal gøre det, så godt jeg kan).

2) Umiddelbart forud er Odin blevet betegnet som armipotens, uno

semper contentus ocello. Ocellus kan naturligvis være en poetisk brug for oculus (øje), men anvendes i alm. i betydningen øjesten, *yndling*. En af Madvigs elever betegnedes som hans øjesten. – Det drejer sig derfor næppe om en ganske alm. betegnelse på den enøjede kampgud, dertil virker contentus (tilfreds) også for aparte. Nej, der tænkes på noget andet: på den Odin, som kårer valen og altid er tilfreds med een yndling (ikke eet øje!), nemlig den faldne helt, som han kalder hjem til Valhalla!

3) Det virker temmelig besynderligt at møde gudefaderen til hest på en slagmark, dækket af et skjold, og Olrik har derfor også sine betænkeligheder ved denne forklaring. Hjalmar Falk vil dog i afhandlingen »Odinsheite« (Videnskapsselsk. Skrifter II 1924 No. 10) bestemt hævde, at der er tale om en ridende Odin i fuldt krigerudstyr, når han optræder som *gud*, skjoldet anser han for et trylleskjold bemalet med trylleformler jvf. 8. Biflindi, 71. Hjalmberi, 139. Svolnir og 4. Atriðr med modsætningsnavnet Fráriðr no. 31. Der står dog kun, at »Odin« har et *hvidt* skjold (jvf. albo clypeo tectus) og rider på en høj hest, det kan ikke garantere os, at der er tale om Odin i hans guddomsvælde, – og så kaldes han tillige *divus* (og *ikke* deus).

4) Logisk betænkeligt er det i alt fald, at Bjarke netop *nu*, hvor han selv skal møde guden i Valhalla, raser imod ham i selve dødsøjeblikket. Desuden påkalder han ham jo ved *sejrstegnet* og ved at skue under Hruts albue jvf. 34. Gapþrosnir, hvor »gapi« netop forklares som et »magisk tegn som sikrer seir i kampen«.

5) Man må have undervurderet denne signing fra forskernes side, som Bjarke dog udtrykkelig foretager for at se »Frigges husbonde«. Bjarke har faktisk efter denne vished for, at det vil gå *Hjarvard* ilde, han er odinsviet og vil ikke slippe levende fra Lejre. Odin behøver ikke denne gang at *nøjes* med »unus ocellus«! Hvis Odin skulle trues med ihjelslagning, måtte man absolut vente en hypotetisk konjunktiv, så kunne der være mulighed for det i sig selv ret vovelige tankeeksperiment.

6) Valhalla vil få to gæster istf. een, og teknisk set er det Bjarke *selv*, som ved signingen fælder sin modstander. Det er kun ret og rimeligt, synes han, at en mand med odinsnavn (belliger) fælder en gudeætling (divus) jvf. »fas est belligerum prosternere divum«.

7) Han benytter sig altså af det ham i sin tid tillagte tilnavn (fra kampen med Agnar, Ingjalds søn) til at »hamle op« med sin mod-

stander. Herigennem er han blevet hans *ligemand,* og det er kun ret og rimeligt at rydde ham af vejen, ligeså rimeligt, som hvis han gjorde det i strid.

8) Strofen taler derfor om 2 Odin'er (slagmarkens sejrherre ɔ: Hjarvard, og Frigges husbonde ɔ: kampguden). Den førstnævnte Odin skal måske ses i forbindelse med Oðr, som er Frejas, ikke Frigges mand.

9) Bjarke har lige udtalt, at han er blevet såret af Sveticus hostis (ɔ: Hjarvard), hvorefter han udbryder: »At nunc, ille ubi *sit,* qui vulgo dicitur Othin armipotens« etc. Men »armipotens« begynder en ny verselinie og kan udmærket adskilles fra »Othin«, man behøver blot at sætte et komma. Oversættelsen bliver da lidt anderledes end hos Olrik, der (side 57) gengiver stedet med: »Men hvor *er* Odin, gubben den enøjede? sig mig Hrut, snarlig: ser du ham ikke?«

Antagelig var det bedre at oversættelsen blev ændret til: »Men nu, hvor han *end* er (konj.), som *menigmand* kalder for Odin, sig mig så Hrut . . . den våbenmægtige . . . han der altid er tilfreds med kun een yndling . . . om du nogetsteds kan se *ham?*« Den dødsmærkede mand taler i abrupte sætninger, men forstås alligevel med det samme af hustruen, der øjeblikkelig lader ham se igennem sin albue, for at han derved skal kunne få bugt med sin fjende gennem det sejrrige tegn. *Derefter har han vished.*

10) Kun en kristelig-filologisk tankegang kan vist godkende den ellers så gribende fortolkning, hvorefter helten i dødsøjeblikket skulle rase mod sin egen gud. At det *efter* kristendommens indførelse har kunnet fortolkes således, det er en ganske anden sag og vedkommer ikke den oprindelige mening i digtet. Den lidet ærbødige ytring om at kryste »Odin«, ligesom katten kryster en mus (Olrik I 58, noten), må forstås om Hjarvard, hvor det passer glimrende på en tronraner (jvf. søkongenavnet Mýsingr og omtalen hos Olrik II s. 245 ff). Det er Hjarvard, tronraneren, der overøses med spot, og ikke kampguden, der skal hjælpe ham til hævn.

11) Strofen må da gengives således: »Hvis jeg *får* Frigges frygtindgydende husbond at se, så vil han (ɔ: Hjarvard) ikke, hvor meget han end er beskyttet af sit hvide skjold og (hvorhen) han end vender sin høje hest, have nogen chance for at slippe *levende* fra Lejre!«

– Endnu engang i selve sin sidste stund har Bjarke vist sig som den tryllekyndige par excellence, ikke mindre frygtelig og farlig for sine

fjender, end da han kæmpede i bjørneskikkelse, men rigtignok også som en ivrig og oprigtig dyrker af den gud, han påkalder.

12) Sagen er naturligvis, at *både* Hjarvard og Bjarke er odinsskikkelser med forvandlingsevner. Bjarke formåede jo at ændre sig til en bjørn, og fra Hjarvards hær udgår der ifl. Hrólfs saga Kraka k. 51 en overnaturlig *galt,* samtidig med at Bjarke ikke længere kan øjne sin modstander »Herjans sonrinn enn fuli ok enn ótrúi«. Falk nævner i sine odinsheite nr. 66 (Herjan) »Herjans troløse *søn*«, men det er da mest naturligt at antage, at dette ikke skal tydes som *guden selv!* Det er kæmpens sorg, at han ikke kan se »Hjarvard« mellem alle de mægtige og fornemme mænd, som driver imod ham i kamptummelen, selv om han ikke tvivler om, at han sværmer imod ham. Når han ønsker at kryste tronraneren »sem annann versta ok *minsta* mýsling« er det ikke for stærke ord at bruge, når det drejer sig om en kamp mellem 2 odinsdyrkere, begge med odinsnavne. (Odin har også galtenavnet þrór (Falk nr. 146)). Skuld har måske nok udsendt galten, men denne er så *Frejas* elskede: Oðr, således at *han* er en odinsskikkelse, *hun* en Freja. (Jvf. »qui *vulgo* dicitur Othin«).

Med denne lille afhandling håber jeg, der må være fundet ligesom en ny »nøgle« til studiet af vore mange gådefulde kongenavne og samtidig en ledetråd i det lodbrogske navnevirvar.